

NÕRGA TUGEVA POEEDI MISOGÜÜNNE HINGETÕMBEPAUS

Kärt Hellerma. Medusa juuksed. Artikleid, esseid, arvustusi, ettekandeid, intervjuusid, mõtisklusi 1988–2018. Tallinn: EKSA, 2018. 566 lk.

Kärt Hellerma on naine. Kui oled naine, siis oled sa elu andmisega eriti lähedalt seotud. See on sügavalt filosoofiline küsimus, millega naistel endal on selleks liiga tihe side, et seda objektiivselt analüüsida. Elu järjepidevusi analüüsivad ja elu mõtte üle filosoferivad enamasti mehed, kuigi neil on selles küsimuses pigem taanduv positsioon. Isadus

on halvemini adutav kui emadus ja seetõttu jääb meeste puhul filosoofiale rohkem ruumi.

Elmise lõiguga on see häda, et ainult esimene lause on minu kirjutatud (seegi triviaalne). Ülejäänud on sõnasõnaline tsitaat kogumiku järelsõnast (lk 545). Mul on tunne, et seda kogumikku arvustades ma ei saa mitte eksida. Liigne nõustumine Hellermaga tooks teenitult seksisti- ja misogüünitiitli, liigne vastandumine võimaldaks väita, et üritan siin kedagi oma soopositsioonilt paika panna. Võimalik, et ainuüksi niisugune

tsiteerimine on taktitundetu ja empaa-
tialu – ja just need on etteheited, mida
oleks kõige tõenäolisem pälvida seda
kogumikku arvustades. Empaatiat täht-
sust rõhutab aga Hellerma vähemasti
sõnades väga. Samuti suhtub ta varja-
matu ja läbiva halvaksapanuga mõistu-
sega liialdamisse. Väga sageli kohtab
otseseid märkusi selle kohta, et kalk
mõistuslikkus on kultuuriväljal domi-
neeriv ja tunded alavääristatud. Näi-
teks: „Tõsi, mõistust absolutiseerivas
ja tundeid tõrjuvas kultuurilises kes-
konnas pole Talveti luulet kuigi mugav
lahterdada. See ei näita mitte tema luule
nõrkust, vaid on tundejõudu alahindava
ja ratsionaalsust ületähtsustava ajastu
tunnus.” (lk 182)

Eriti selgelt joonistub Hellerma posit-
sioon välja artiklis, kus käsitletakse
eesti ja udmurdi luulet: „Ratsionalismi
pealetung on kaasa toonud teadusliku
mõtte ja teaduslike kriteeriumide ideali-
seerimise. Ühes sellega on intellekt muu-
tunud võimu instrumendiks, mis väär-
tustab ja kinnistab teatud standardeid
ühiskondlikus vaimulaadis tervikuna
– jättes automaatselt kõrvale need, kes
keelduvad valitsevates fraseoloogiates
osalemast. // Just ratsionaalsusekultus
on kaudselt kaasa aidanud argisuhete ja
madalstiilsuse võidukäigule kultuuris.
Mõistuseajastu on kehtestanud end ka
kirjanduses ja kunstis.” (lk 191) Minu
mõistus seda järelduskäiku järele teha
ei suuda.

Õigupoolest juba sissejuhatuses öel-
dakse üheselt: „Viimase kümmekonna
aastaga on kultuuris mõndagi muutun-
ud. Näib, et kasvanud on vastuolu ava-
liku kultuurikriitika ja kultuuris aset
leidvate sisemiste protsesside vahel.
Kriitiku analüütikupositsioon ja rahva
ainitine igatsus ilu ja ülevuse järele
oleksid mõnikord justkui kaks eri vektori.” (lk 11)

Agas mõistusega liialdamise sarjamine
pole siiski läbiv. Kogumikus on ka artik-
kel „Kriitika lauamängud”, mida võiks
pidada kriitikukreodo väljenduseks, ja
seal antakse teada väga selgelt: „Teadsin

algusest peale, et kriitikutöö on seotud
teatud ühekülgsusega, üksnes mõistus-
liku lähenemisega, kuigi hea kunstiteose
mõju pole kunagi lõpuni mõistuslik, vaid
seotud tunnetega, inimese emotsionaalse
tervikolemusega. Minu kui kriitiku üles-
anne ei seisnenud mitte selle mõju eita-
mises – sest ilmetuid teoseid poleks ju
mõtet arvustada –, kuivõrd teose mõju
lihtsustamises, selle arusaadavasse
keelde panemises – tegevuses, mis oli
juba ette kuidagi poolik. [...] Kriitika
on mõistuse tegu.” (lk 483) Sama artikli
lõpust võib leida üpris radikaalse impe-
ratiivi: „Maksab lihtne reegel: kui sa ei
saa tundeid elimineerida, siis ära kirjuta”
(lk 486). Artikli all on aastaarvud 2012,
2018, seega on tekst saanud allkirja ka
kogumiku ilmumise ajal.

Pea tunnistama, et minu mõistus jäi
hätta, püüdes neid seisukohti koherent-
seks sobitada. Nojah, aga see on pelgalt
mõistus.

Peale selle häiris see, et Hellerma
teeb väga suuri üldistusi ja esitab väga
hõlmavaid väiteid, aga on näidete too-
misega enam kui kitsi. Kui väidetakse,
et kriitikaväljal valitseb toores mõis-
tusekultus, siis tahaks teada, kes ja
kus, ja loodaks kas või sulgudes nime-
pillamist, muidu on mul tunne, et elan
justkui teises reaalsuses ja koban teisel
kriitikaväljal. Kas tegu võib olla põlv-
kondadevahelise erinevusega? Sõandan
väita, et mitte. Kogumiku alapealkir-
jaks on „Artikleid, esseid, arvustusi,
ettekandeid, intervjuusid, mõtisklusi
1988–2018”, seega alates ajast, mil siin-
kirjutaja oli kõigest kuueaastane. Kui
aga vean ühele teljele aastaarvud ja tei-
sele avaldatud tekstide hulga, siis saab
hilisemasse aega kaks prisket küüru ja
algusaastatesse suurt ei midagi. Aastast
1988 pärineb vaid üks tekst, vahemi-
kust 1998–2006 seitse artiklit, seevastu
rekordilisse 2012. aastasse jääb lausa 16
artiklit. Enamik on ilmunud ajal, mil ma
end juba ise kirjandusväljal toimuvaga
kursis püüdsin hoida.

Kuigi mulle on korduvalt ette heide-
tud liigset tsiteerimist – mis ju tõesti

võib lugemise tüütuks ja fragmenteerituks teha –, siis Hellermalt ootaks seda natukenegi, võiks olla mõnigi konkreetne näide. Lihtsalt mitte kuidagi ei veena eeltoodud suurejoonelised väited, ka mitte niisugused nagu „Tänapäeva kunst ja kirjandus pole nõrganärvilistele, hoiatavad kriitikud” (lk 209).

Medusa juuksed

Kogumikule pealkirja andnud artikkel teeb feminismile samamoodi karuteene nagu Facebooki kogukond „Virginia Woolf Sind Ei Karda”: kaotab õelal opo- nendil vajaduse konstrueerida õlgmees, sest selle töö teevad omad ise ära. Artikkel on ka internetis vabalt saadaval¹ ja algab nõnda: „Eesti kirjanduselu küla- vaheteedel piseneb iga vähegi tavatu- malt mõtleb naine varem või hiljem eikeegiks, kelle tööst võib teha nalja- numbril igal ajal, kui tuju tuleb, kirju- tab kirjanik Kärt Hellerma.” Raamatus on saanud sellest kursiivi pandud moto artikli alguses (lk 331).

Mis ma oskan kosta? Ei ole nõus, kohe üldse mitte. Eriti kui mõtlen neile nais- autoritele, kelle teoseid hiljuti lugenud olen: Eeva Park, Maimu Berg, Ene Mihkelson, Eva Koff, Maarja Kangro, Margit Lõhmus. Neist kellegi kohta ei kehti see vimmas rahvusmisogüünia, millest Hellerma artikkel nõretab, ei nende loo- mingu ega vastuvõtu kohta. Pealegi on nad kõik nii isenõolisid, et mingit toeka- mat üldistust on raske teha. Mis ühendab Eva Koffi „Sinise mäe” vitaalseid ja elu- osavaid naisi Margit Lõhmuse „Sterne” lugude kummastavalt hälbeliste pea- tegelastega? Maimu Bergi mälestused keerlevad ikka Vaintsa ümber, samas kui Maarja Kangro emantsipatsioon ula- tub juba toksilise maskuliinsuse ja võrd- mõlakluseni, meestibisid siblib ümber palju ja need vahetuvad alatasa, kraba- takse reipalt kubemest ja ollakse objek- tistamiseni agentne. Ene Mihkelsoni

minevikuvaade on painav ja põhjatu viirastussegu, Eeva Pargi oma mõraline päikesepaiste. On arvustused, tunnus- tused, auhinnad.

Ja siis käntsatab Hellerma: „Karta on, et kui Hannah Arendt või Susan Sontag elanuksid Eestis, oleksid nad varem või hiljem ära lintšitud – vähemasti oleks neile kiiremas korras trobikond lapsi tehtud ja siis neid ühes lastekarjaga kuhugi keldrisse heidetud, et nad enam tulinaks poleks” (lk 337).

Hoopis luuletaja, hoopis lüürik!

Ärritus ja äng aga kaovad, kui vahetada lugemisregistrit ja vaadata Hellerma tekste kui lüüriku eneseväljendust. Palun vabandust, tsiteerin jälle. Ja jälle Milan Kunderat: „Luule on territoorium, kus iga väide saab tõeks. Luuletaja ütles eile: *elu on tühine nagu nutt*, täna ütleb ta: *elu on lõbus nagu naer*, ja mõlemal korral on tal õigus. Ta ütleb täna: *kõik lõpeb ja kaob vaikusesse*, homme ütleb ta: *miski ei lõpe ja kõik kaikub igavesti*, ja mõlemad väited on tõesed. Luuletaja ei pea midagi tõestama; ainus tõestus on tema tunnete intensiivsus. // Lüüri- lise luule geenius on ühtlasi kogenema- tuse geenius. Luuletaja teab maailmast vähe, kuid sõnad, mis temas tärkavad, moodustavad kauneid ühendeid, mis on lõplikud nagu kristallid; luuletaja ei ole küps inimene ja ometi on tema värssides prohvetlikku küpsust, mille ees ta isegi kokkub.”² Ma pole kindel, kas Kundera öeldu kehtib luule kohta, aga Hellerma esseistika kohta näib päris täpselt paika pidavat.

P.S. Arvustuse pealkiri mõistagi vii- tab hiljuti lahkunud Harold Bloomile, kelle sõnul on tugev poeet see, kes keh- testab oma loomingu mõõdupuu, mille järgi teda ja teisi hinnatakse. Mul on tunne, et Hellerma püüab kehtestada mõõdupuud, mille järgi teda ennast võiks hinnata: see kätkeb kõvasti eba-

¹ Eesti Päevaleht 17. III 2017. <https://epl.del- fi.ee/kultuur/medusa-juuksed?id=51076084>

² M. Kundera, *Elu on mujal*. Tlk P. Kruus. Tallinn: Tänapäev, 2009, lk 254.

määrast igatsust üleva järele ja enneta-
vat vaenu selle vastu, et inimest sunni-
takse oma puudustele näkku vaatama.
Selle mõõdupuu järgi võib talle positiivse
hinde panna küll, kuigi universaalsena
tal seda mõõdupuud kehtestada pole
õnnestunud.

„Ka kirjanduses on viimastel aasta-
kümnetel märgata sundust näidata
ennast kui koletist, uurida ennast kui
koletist, küsida endalt, miks ma olen
koletis... Need küsimused pole juhusli-
kud ja flirtivad. Neist on saanud kinnis-

kujutelm, mis on levinud kultuuri kõigis
valdkondades.” (lk 209) No ei ole!

„Jah, maaläheduse kultustamises
pole eestlasele võrdset. Ära hõlju pilve-
des, tule maa peale, ütleb üks eestlane
teisele, surudes viimase mõnuga nina-
pidi porri, ja kui võimalik, litsub kirsaga
veel pähe ka.” (lk 303) Oh, tõsta nägu
porist, eestlane, tee silmad lahti! Tutvu
eluga, tutvu kirjandusega!

MIHKEL KUNNUS